

Hoofdstuk 4 Welke molentypen zijn er?

Wie nog niet zo nauw betrokken is bij de molens in ons land heeft vaak het idee, dat alle molens hetzelfde zijn. Maar niets is minder waar. Kenners zeggen zelfs dat er geen twee molens gelijk zijn!

Ons land telt vele vormen en toepassingen van molens. Er kunnen diverse indelingen gemaakt worden, b.v. naar de bron waaruit ze hun energie betrekken, naar bouwwijze, standplaats, functie, enz.

Inhoud	pagina
Indeling naar:	
4.1 Energiebron	3
4.1.1 Windmolen	
4.1.2 Watermolen	
4.1.3 Rosmolen	
4.2 Grondvorm	5
4.2.1 Windmolens	
4.2.2 Watermolens	
4.3 Bouwwijze en plaatsing	8
4.3.1 Grondzeiler	
4.3.2 Belt- of bergmolen	
4.3.3 Stelling- of baliemolen	
4.3.4 Molen met stelling op een schuur	
4.3.5 Aan rivier, beek of molenvijver	
4.4 Bouwmateriaal	11
4.4.1 Hout	
4.4.2 Steen	
4.5 Kruisysteem	14
4.5.1 Plaats van bediening	
a. Binnenkruier	
b. Buitenkruier	
4.5.2 Plaats van het draaipunt	
a. Bovenkruier	
b. Onderkruier	
c. Middenkruier	
4.5.3 Uitvoering van het kruitwerk	
a. Zetelkruitwerk	
b. Sleepkruitwerk	
c. Rollenkruitwerk	
4.6 Functie	17
4.7 Streekgebonden kenmerken	19

AANTEKENINGEN

4.1 ENERGIEBRON

De eerste indeling is gebaseerd op de energiebron waaraan de molen zijn kracht ontleent: de wind, stromend water of spierkracht.

4.1.1 Windmolen

De windmolen verkrijgt zijn energie uit de wind. Hiertoe is de molen voorzien van een wiekenkruis dat de molenaar 'het gevluht' noemt. Het geheel bestaat uit twee zware houten of metalen balken, de roeden, waaraan het hekwerk en de windborden zijn bevestigd. Samen vormen deze delen de vier wieken zoals die in de volksmond worden genoemd. In vaktaal spreekt men van 'vier enden' of van 'het gevluht'. Het hekwerk kan ter verhoging van de windvang nog voorzien worden van zeildoek. De roeden zijn vastgezet in het uiteinde van een grote houten of gietijzeren as, gelagerd in de kap van de molen. Door middel van een op deze as aangebracht wiel en enkele andere assen, spullen en wielen worden de werktuigen aangedreven.

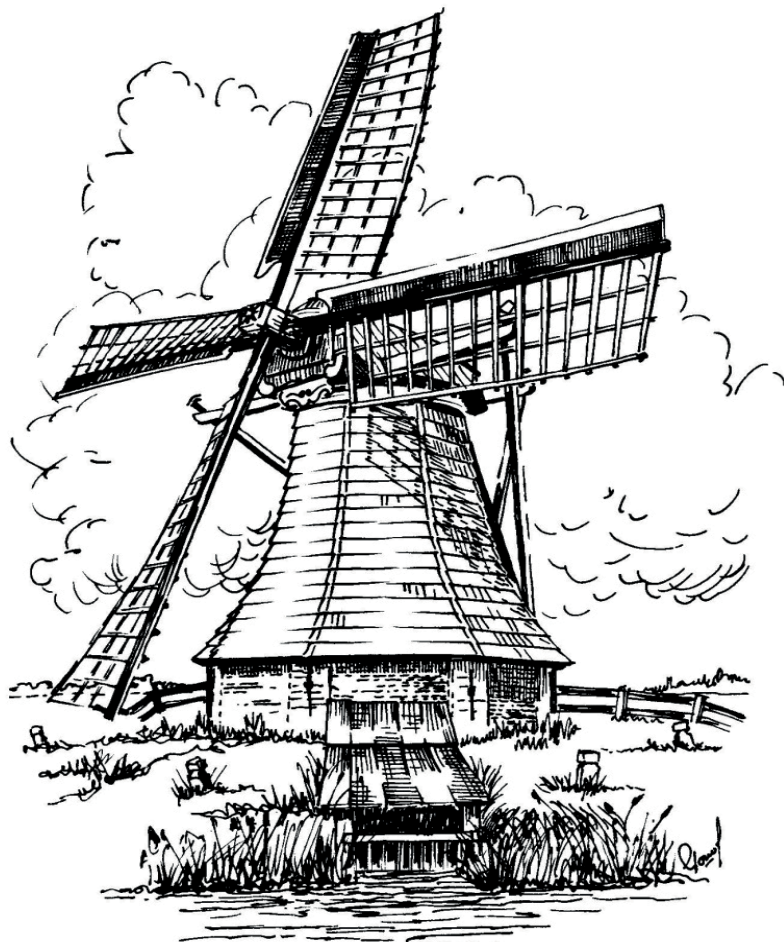

Fig. 4.0.1
Friese mounts

117.01

4.1.2 Watermolen

De watermolen onttrekt energie aan het stromende water van een rivier of beek waaraan de molen is gebouwd. Het water wordt via een sluisstelsel naar het waterrad geleid dat is voorzien van een aantal schoepen of cellen ('bakjes'). Door de stromingssnelheid en/of door het gewicht van het water wordt het rad in een draaiende beweging gebracht. Het rad zelf is vastgezet op een zware horizontale as waarmee de werktuigen worden aangedreven. Een moderne uitvoering van de watermolen is uitgerust met een turbine in plaats van een rad.

4.1.3 Rosmolen

De rosmolen is meestal een kleine molen maar er komen ook enkele behoorlijk grote voor. In de molen staat een zware verticale as waaraan een trekboom is bevestigd met aan het eind een haam. Hiervoor kunnen één of twee paarden worden gespannen. Op deze as is ook een groot kamwiel aangebracht, zeg maar een soort tandwiel. Via dit wiel worden de diverse werktuigen aangedreven. De rosmolen vindt zijn oorsprong in hand gedreven molens of wrijfstenen waarvan de productie vanzelfsprekend erg gering is. Al in de Grieks-Romeinse tijd zocht men naar betere methoden en naar op andere wijze aangedreven maalwerktuigen. In de musea van b.v. Pompeï (It.) en Niedermendig (Dld.) vinden we prachtige voorbeelden van dit soort primitieve werktuigen.

Fig. 4.0.2
Torenmolen

4.2 GRONDVORM

Geen land kent zoveel verschillende molens als Nederland. De molens zijn in alle opzichten functioneel te noemen. Niets eraan is overbodig, of het zouden de spaarzame versieringen moeten zijn.

4.2.1 Windmolens

Bij deze indeling gaan we uit van de grondvorm en het model. We komen dan tot de volgende indeling:

1. De vierkante molens.
 - 1a. De standermolen.
 - 1b. De wipmolen.
 - 1c. De spinnenkop
 - 1d. De weidemolen.
 - 1e. De paltrok.

Fig. 4.0.3
Ronde stenen grondzeiler

2. De achtkante molens.
3. De zeskante molens.
4. De veelkante molens.
 - 4a. De twaalfkante molen.
 - 4b. De zestienkante molen.
5. De ronde molens.
 - 5a. De torenmolen.
 - 5b. De ronde stenen molen.
6. Diverse windmolens.
 - 6a. De paaltjasker.
 - 6b. De boktjasker.

Alle genoemde grondvormen en modellen worden in het desbetreffende hoofdstuk besproken.

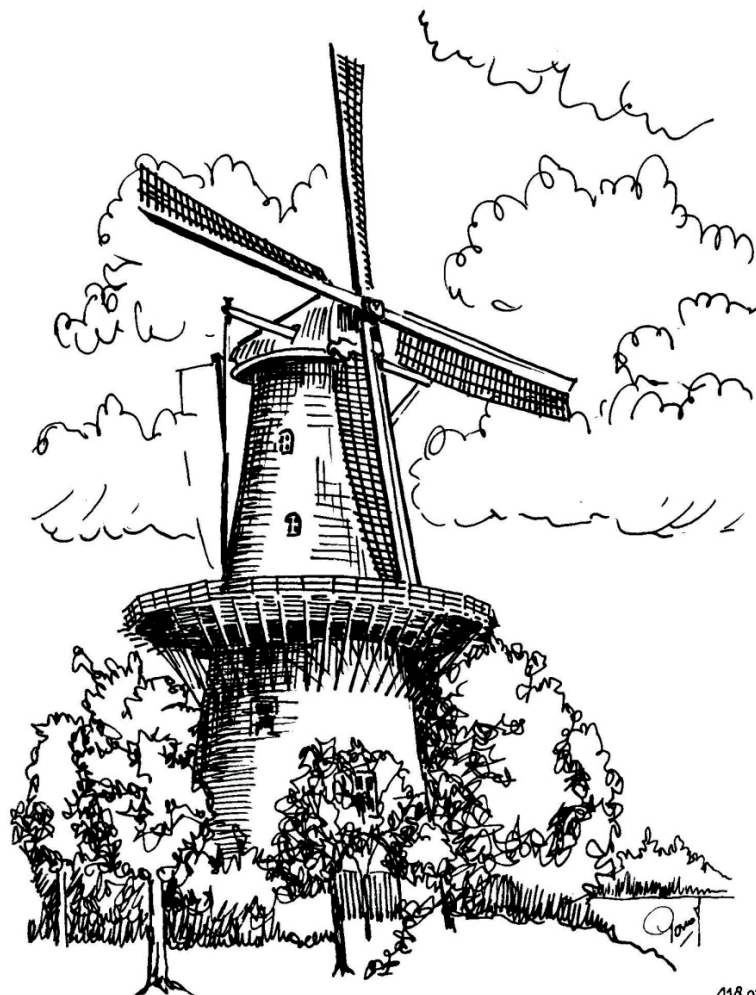

Fig. 4.0.4
Ronde stenen stellingmolen

4.2.2 Watermolens

Voor de watermolens gaat deze indeling naar grondvorm niet op. Hier nemen we als uitgangspunt het type rad waardoor de molen wordt aangedreven en het aantal raderen. Watermolens hebben soms meerdere raderen en meerdere functies.

1. Naar het type waterrad.
 - 1a. De onderslagmolen.
 - 1b. De middenslagmolen.
 - 1c. De bovenslagmolen.
 - 1d. De turbinemolen.
2. Naar situering van de molen aan de oevers.
 - 2a. Enkele watermolen.
 - 2b. Dubbele watermolen.

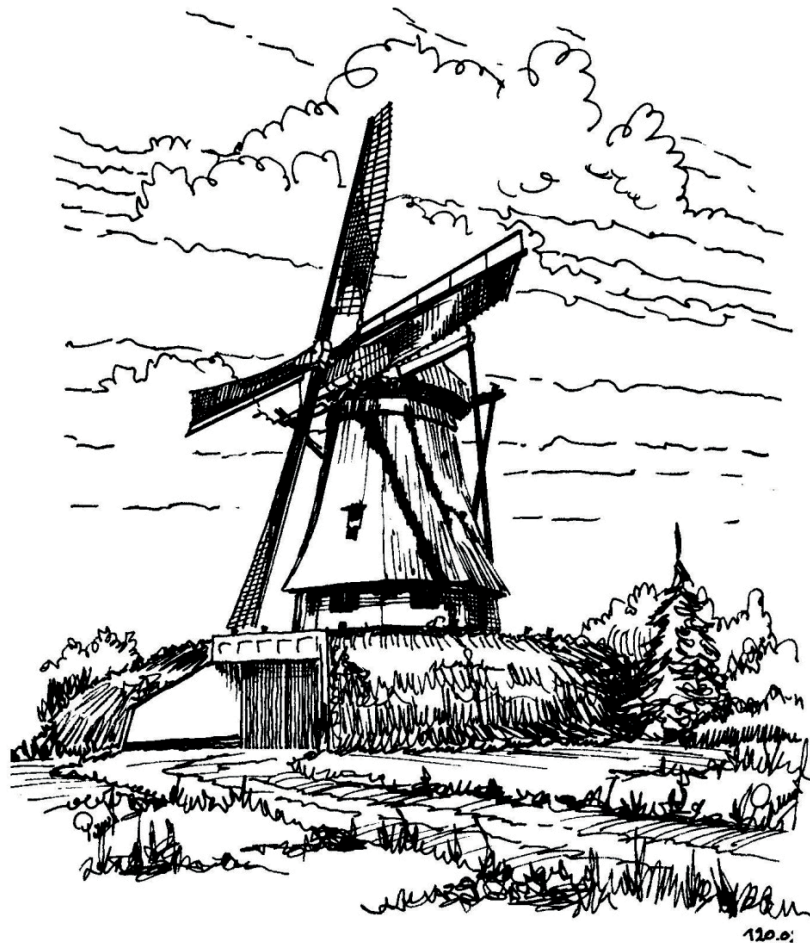

Fig. 4.0.5
Achkante beltmolen

4.3 BOUWWIJZE EN PLAATSING

Een derde indeling gaat uit van de bouwwijze en de plaatsing van de molen.

4.3.1 Grondzeiler

Dit type molen is zodanig gebouwd dat de wieken vlak langs de grond scheren. Hierdoor kan de molenaar vanaf de grond de zeilen voorleggen en wegnemen en de molen op de wind zetten enz.

Tot dit type molen behoren, op vier na alle poldermolens, alle standerdmolens en de kleinere korenmolens. Ook korenmolens die op een vestingwal, een terp of een andere verhoging van zand en aarde zijn gebouwd behoren tot de grondzeilers.

4.3.2 Belt- of bergmolen

Deze molen is beduidend hoger dan de grondzeiler. Er is i.p.v. een stelling (zie 4.3.3) een aarden wal rond de molen opgeworpen voorzien van hierin uitgespaarde ingangen. We noemen dit de invaarten. Vanaf deze hogere aarden wal kan de molenaar bij het gevlucht en bij de staart komen. Via de overwelfde invaarten die in de belt zijn uitgespaard kan men met een paard en wagen de molen in- en uitrijden zonder last te hebben van de draaiende wieken, een groot voordeel t.o.v. de grondzeiler. Tevens is in dit onderste deel van de molen nog ruimte voor opslag van graan enz.

In het Zuiden van het land staan de meeste molens van dit type. Men gebruikt daar de naam 'bergmolen'. De aanduiding 'beltmolen' wordt meer gebezigd in het Oosten van het land.

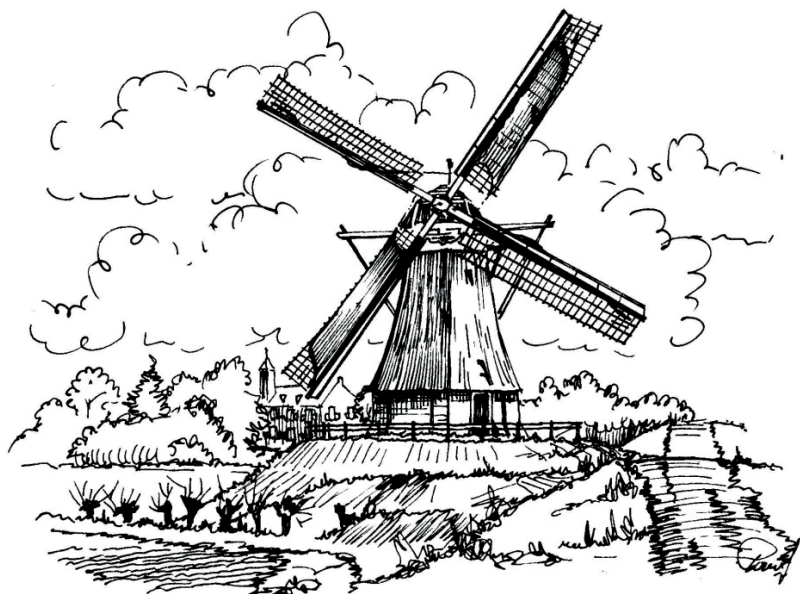

Fig. 4.0.6
Zeskante grondzeiler op
verhoging

4.3.3 Stelling- of baliemolen

Deze molen is op een hoge voet geplaatst t.b.v. een betere windvang. Voor de molenaar is rond de romp van de molen een houten plankier aangebracht dat men, al naar de landstreek waarin de molen staat, balie, omloop of stelling noemt.

De hoogte van de al genoemde voet kan zeer sterk variëren van ongeveer twee tot wel achttien meter. De eerste vindt men in of aan de rand van dorpen terwijl de zeer hoge molens hun ontstaan en toepassing vonden in en aan de rand van de snelgroeïende steden met hun hoge bebouwing.

4.3.4 Molen met stelling op een schuur

Gezien de bouw van de eigenlijke molen is dit een gewone stellingmolen met dit verschil dat de voet van de molen wordt gevormd door een middenstuk met aan weerszijden een of meer schuren, die afhankelijk van de functie in grootte en lengte kunnen verschillen. Zo'n schuur is nodig wanneer de werktuigen niet binnen de acht- of zeskante grondvorm van de molenvoet zijn onder te brengen. Al deze molens zijn z.g. industriemolens waarvan er alleen al tijdens de bloeiperiode van de Zaanstreek meer dan duizend bekend zijn. De langste schuren trof men aan bij die molens die ingericht waren voor het fabriceren van papier.

Een goed voorbeeld daarvan is de enige ons nog resterende papierwindmolen 'De Schoolmeester' te Westzaan. De droogschuur is 60 meter lang. Van deze molen kan ook nog worden gezegd dat deze het enige overgebleven

Fig. 4.0.7
Achtkante stellingmolen op een
stenen voet

exemplaar is met een z.g. platting. Dit houdt in dat het platte dak van de schuur eveneens dienstdoet als stelling.

4.3.5 Aan rivier, beek of molenvijver

Het hier genoemde onderscheid met betrekking tot de standplaats geldt uiteraard alleen voor de watermolens.

De molens geplaatst op een beek of rivier benutten de stroomsnelheid van het water. Als het water niet in voldoende hoeveelheid toestroomde werd een stuw aangelegd waarachter het water wordt opgespaard in een wijer of (molen-) kolk. De molen staat beneden de stuw, de kolk bevindt zich achter of boven de molen. Daarnaast kende ons land vroeger ook nog de getijdemolens. Deze waren afhankelijk van het niveauverschil tussen eb en vloed. Door een sluisstelsel maakte men van dit verschil gebruik om de molen aan te drijven.

Fig. 4.0.8
Achkante molen op een schuur

4.4 BOUWMATERIAAL

De vierde indeling is die waarbij we uitgaan van het meest gebruikte materiaal voor de bouw van de molenromp. De indeling is dan als volgt:

4.4.1 Hout

Bij gebruik van hout wordt de molenromp gevormd door zware en lichtere balken waarvan een hecht en sterk skelet wordt geconstrueerd. Tegen deze constructie wordt de bekleding van de romp aangebracht.

We beginnen met de acht- en zes-kante molens. De belangrijkste constructiedelen zijn de bijna verticaal staande stijlen met daartussen een aantal verbindingsbalken en kruisen. De gehele houtconstructie is in bijna alle gevallen gefundeerd op een van baksteen gevormde basis.

Houtbouw vond vooral toepassing in streken met een slappe ondergrond. Prachtige voorbeelden van deze uit hout opgetrokken molens zijn die welke bv. vroeger op de stadswallen van Amsterdam stonden. Twee exemplaren hiervan zijn bewaard gebleven, 'De Gooyer' en 'De Blom', afkomstig van het bolwerk Rijkeroord te Amsterdam.

Naast de acht- en zes-kante houten molens bestaat nog een belangrijke groep t.w. de vierkante ('vierkantige') molens. Daartoe behoren de standermolen, de wipmolen, de spinnenkop, de weidemolen en de paltromolen.

De standermolen bestaat uit een grote rechthoekige kast waarin alle werktuigen een plaats hebben gevonden. Deze kast rust op de voet bestaande uit een samenstel van zware balken en draait om de standaard.

De wipmolen heeft ook een rechthoekig deel, het (boven)huis genoemd maar hierin bevindt zich alleen de aandrijving van de molen. Dit bovenhuis rust op een piramidevormige (onder)toren, opgebouwd uit vier hoekstijlen met daartussen een aantal verbindingsbalken. Het bovenhuis draait hier niet om een massief houten standaard maar om een houten koker opgebouwd uit acht zware balken. Vandaar dat men ook wel spreekt van een kokermolen.

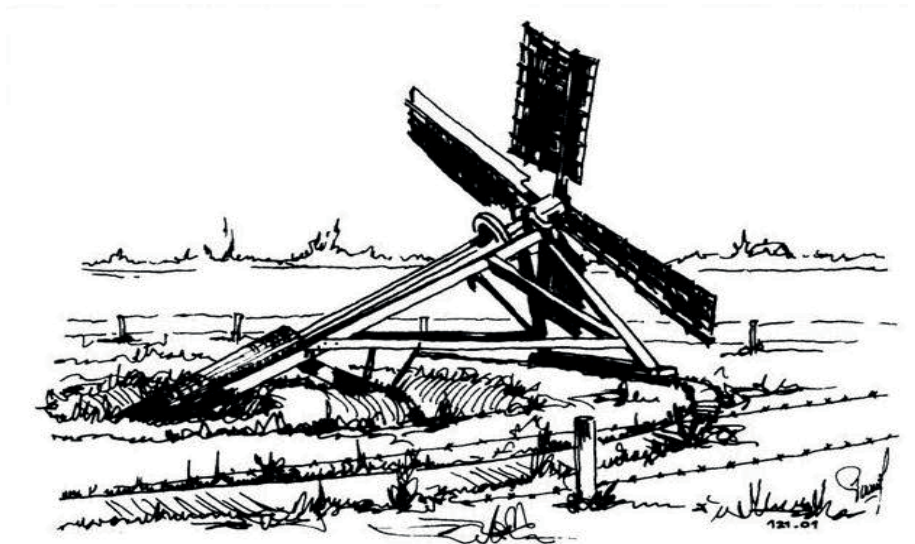

Fig. 4.0.9
Boktjasker

We kennen nog twee molentypen die een sterke overeenkomst hebben met de wipmolen wat betreft hun vormgeving en functie, t.w. de spinnenkop en de weidemolen.

Tot de groep houten molens behoort ook de paltrok. Deze wordt alleen gebruikt voor het zagen van hout. De constructie van de molen bestaat uit een grote vierzijdige, enigszins taps toelopende kast waaruit ter weerszijden de zaagvloer steekt. Deze uitstekende delen van de zaagvloer zijn voorzien van een overkapping, luiven of luifelsgeheten.

Het geheel rust op de koningsstiep of -poer die midden onder de molen is geplaatst met daaromheen een zware ringmuur.

Als laatste type in deze groep noemen we nog de kleinste onder de molens, de tjaskers. Dit zijn zeer eenvoudige poldermolens.

4.4.2 Steen

Het spreekt vanzelf dat voor de bouw bak- of natuursteen is toegepast. Bijna al deze molens hebben een cirkelvormig grondvlak maar ook 6-, 8-, en 12-kantige komen voor. De z.g. torenmolen heeft de vorm van een cilinder terwijl de andere de vorm hebben van een afgeknotte kegel.

Gebruik van natuursteen komt hoofdzakelijk voor in die gebieden waar dit materiaal in ruime mate, dus goedkoop, voorhanden is zoals in Zuid-Limburg en in de Achterhoek.

Zware stenen molens werden aanvankelijk alleen daar gebouwd waar de draagkracht van de ondergrond door haar samenstelling groot genoeg is. In de bloeiperiode van de molenbouw werd in andere delen van ons land eveneens in steen gebouwd. Toen hadden opdrachtgevers voldoende financiële draagkracht om een kostbare fundering te kunnen bekostigen.

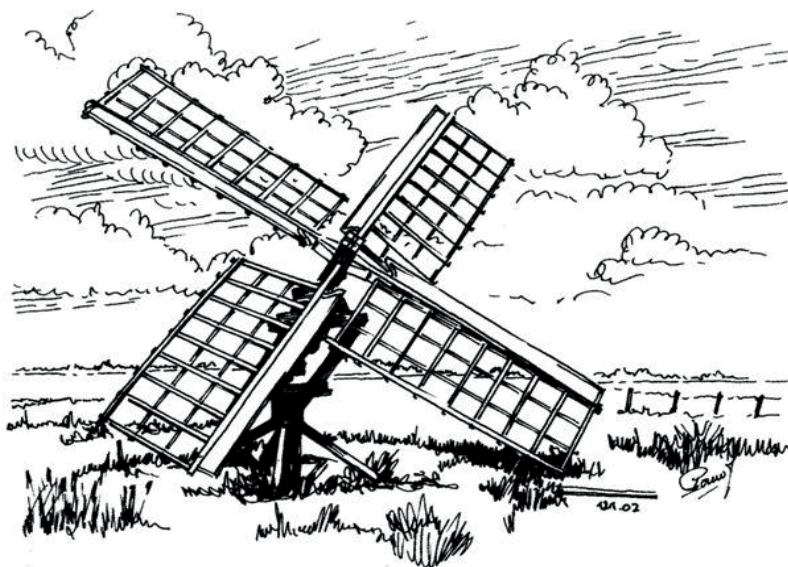

Fig. 4.0.10
Paaltjasker

Een strikte scheiding in gebruik van bouwmaterialen is niet altijd te maken. Er zijn molens die gezien hun omvang en het gebruikte materiaal tot beide groepen behoren. Dit zijn vooral de molens met een uit baksteen opgetrokken voet tot aan de stelling terwijl de eigenlijke molen daarboven in hout is uitgevoerd. Ook moeten wij in dit verband denken aan de water- en rosmolens die eveneens opgebouwd kunnen zijn uit zowel steen als hout. Een bijzonder voorbeeld hiervan zijn de watermolens uitgevoerd in vakwerkbouw. Deze bouwwijze treft men nog aan in Overijssel en Zuid-Limburg.

Fig. 4.0.11
Watermolen met bovenslagrad

4.5 KRUISYSTEEM

Weer een andere indeling is die waarbij gekeken wordt naar de wijze waarop het gevluht naar de wind gekeerd kan worden, het z.g. kruien.

Hierbij maken we de volgende indeling:

4.5.1 Plaats van bediening

4.5.1.a Binnenkruier

Deze molen wordt van binnenuit – in de kap – op de wind gezet.

Het kruirad waarmee dit gebeurt bevindt zich op de kapzolder en vormt één geheel met de kapconstructie.

Het oudste type binnenkruier is de torenmolen waarvan we er in ons land nog vier kunnen aantreffen. Drie daarvan zijn nog steeds binnenkruier terwijl de vierde is omgebouwd tot een buitenkruier.

Vanwege de grote, zware kap was vaak een dubbele bedieningsinrichting aangebracht zodat het zware werk door twee molenaars gedaan kon worden.

De kruitwerken in 'De Buitenmolen' te Zevenaar en de 'Grafelijke Korenmolen' te Zeddam zijn ware staaltjes van molenmakerswerk en de moeite meer dan waard om eens te gaan bekijken.

De grootste groep binnenkruiers vormen de stoere zware poldermolens gebouwd voor het droogmalen van de Noord-Hollandse droogmakerijen. Aan diverse molens in het gebied van de aangrenzende provincies Zuid-Holland en het noordwesten van Utrecht is nog duidelijk te zien dat het oorspronkelijk binnenkruiers zijn geweest.

Fig. 4.0.12
Dubbele watermolen met
onderslagraderen

4.5.1.b *Buitenkruijer.*

Een buitenkruijer is al van verre te herkennen aan de staart, een omvangrijke constructie van balken achter aan de kap. Deze staart dient om de molen op de wind te zetten. Het geheel bestaat uit de staartbalk, twee lange en twee korte schoren, de korte spruit en de lange spruit.

De lange spruit wordt soms ook middelbalk genoemd. Dit is afhankelijk van de plaats waar de balk in de kap is aangebracht. Zowel de korte als de lange spruit maken deel uit van de kapconstructie. De lange spruit wordt verspreid over het gehele land toegepast terwijl de middelbalk voorkomt in de Zaanstreek en delen van Friesland, Groningen en Drenthe. In het Noorden wordt de term lange spruit gebruikt ook als deze balk midden door de kap loopt.

4.5.2 **Plaats van het draaipunt**

Bij het op de wind zetten van de molen draait een deel van de molen of de gehele molen. Daarom onderscheiden we de volgende types:

4.5.2.a *Bovenkruijer*

Dit kan zowel een binnen- als een buitenkruijer zijn daar met deze term alleen wordt aangegeven welk deel van de molen wordt verkruide. Bij de bovenkruijer is dit de kap met alles wat ermee is verbonden. Om het mogelijk te maken de kap met het wiekenkruis naar de wind te keren ligt deze los op de molenromp. Om het kruien te vergemakkelijken is in veel gevallen tussen de kap en de romp een voorziening in de vorm van b.v. rollen of neuten aangebracht.

4.5.2.b *Onderkruijer*

Dit is een aanduiding die weinig of niet wordt gebruikt. Dat komt omdat het slechts één type molen betreft namelijk de paltrok. Dit type molen wordt in zijn geheel op de wind gezet. Van de paltrok zijn er nog maar vijf in ons land. De molen rust met het grootste deel van zijn gewicht op de centraal onder de molen geplaatste koningspoer. Rondom de koningspoer staat de ringmuur waarop net als bij de bovenkruijer een hoeveelheid rollen is aangebracht. Dit alles bevindt zich ca. anderhalve meter boven de grond.

4.5.2.c *Middenkruijer*

Ook de term 'middenkruijer' wordt weinig gebruikt. Het betreft molens, waarvan een deel van de molen draait om het gevlucht in de wind te zetten en een deel vast staat. Het gaat om standerdmolens, waarvan de kast draait op de vaste voet en wipmolens en spinnenkoppen, waarvan het bovenhuis draait op de vaste ondertoren.

4.5.3 **Uitvoering van het kruiwerk**

Kruien, d.w.z. het draaien van (een deel van) de molen gebeurt schuivend of rollend. We kennen verschillende uitvoeringen van het kruiwerk.

4.5.3.a *Zetelkruiwerk*

We kunnen molens met een zetelkruiwerk in twee groepen indelen. De eerste groep is uitgerust met één zetel. Hieronder vallen standerdmolens en weidemolens. De paltrokmolen kan er in zekere zin ook bij gerekend worden. (zie 4.5.3.c)

De zetel bij standerdmolens wordt gevormd door vier met pen en gat in elkaar

gewerkte balken die om de standaard zijn bevestigd. Deze zetel die een deel van het gewicht van de kast moet dragen wordt ondersteund door steekbanden. Op de zetel rusten de burriebalken van de kast. Het grootste deel van het gewicht van de kast rust echter met de z.g. steenbalk op de standaard. De steenbalk is de belangrijkste en zwaarste balk van de kast. Deze ligt draaibaar op de top van de standaard.

Bij weidemolens rust het bovenkot op de onderzetel die zich op het onderkot bevindt. Het bovenkot wordt op zijn plaats gehouden door de koker.

Een tweede groep zetelkruiers wordt gevormd door de wipmolens. Deze molens bezitten twee zetels, de onder- en bovenzetel. De onderzetel is nagenoeg gelijk aan die van de standaardmolen met dit verschil dat hij rust op de ondertoren. De bovenzetel is, evenals de onderzetel, ook rond de koker bevestigd maar dan geheel aan de top daarvan. Hier wordt de ondersteuning verzorgd door vier zware consoles. Beide zetels dragen samen het gewicht van het bovenhuis of de kop van dit type molens. Hierbij neemt de bovenzetel het grootste deel daarvan voor zijn rekening.

Spinnenkoppen hebben wel twee zetels maar alleen de onderzetel heeft een dragende functie.

Bij zetelkruierwerken gebeurt het draaien van de molen dus schuivend.

4.5.3.b *Sleepkruierwerk*

Dit type kruierwerk komen we tegen op bovenkruiers. We onderscheiden twee uitvoeringen, het voeghoutenkruierwerk en het neutenkruierwerk. Bij het eerstgenoemde type ligt de kap d.m.v. de voeghouten en de steunder van de kap direct op een houten ring, hier de kruiring genoemd. Deze kruiring ligt op haar beurt op het boventafelement of de stenen molenromp.

Bij het neutenkruierwerk ligt de kap op neuten. Op de kruivloer is een aantal radiaal geplaatste zware houten klossen aangebracht, de kruineuten genoemd. Over deze neuten ligt een tweede houten ring, de overring, waarop de voeghouten en de steunder zijn gelegd.

Bij sleepkruierwerken wordt ook schuivend gekruid.

4.5.3.c *Rollenkruierwerk*

Dit type kruierwerk treffen we bij veel molens aan zowel bij bovenkruiers als bij paltrokken. Ook hier is, net als bij het sleepkruierwerk, een houten ring, de kruivloer, op het boventafelement of de stenen molenromp c.q. ringmuur gelegd. Hierop ligt een groot aantal houten of ijzeren rollen gevat in houten of ijzeren raamwerken, rollenwagens genoemd. Op deze rollen rust een tweede ring, de overring. In het type rollen is ook onderscheid te maken nl. het gewone rollenkruierwerk en het z.g. Engels kruierwerk. Een uitgebreide beschrijving van beide typen vinden we in hoofdstuk 5.9.

Paltrokmolens hebben een kruierwerk met zowel rollen als een zetel. De molen rust met zijn gewicht voornamelijk op de zetel van de koning waarop de sleutelbalk ligt. De kruierrollen dienen slechts ter ondersteuning van de molen. En dan nog alleen aan de voorkant.

Bij rollenkruierwerken gaat het draaien van (een deel van) de molen dus rollend.

4.6 FUNCTIE

Veel ambachtelijk werk werd vroeger met wind- en watermolens uitgevoerd. Op grond van deze ambachten kunnen we de molens eveneens indelen. Zo onderscheiden we naast poldermolens de z.g. industriemolens. Korenmolens worden echter door sommigen niet tot de industriemolens gerekend maar als een aparte groep beschouwd.

We zullen het bij een opsomming van de belangrijkste werkzaamheden moeten laten met het gevaar dat we wellicht enkele niet vermelden, die in een bepaalde landstreek toch belangrijk zijn geweest. De volgende molens zijn in alfabetische volgorde te noemen:

Blauwselmolen	Vervaardigde blauwsel: een ouderwetse toevoeging aan het spoelwater van de was om het wasgoed extra te bleken.
Boormolen	In deze molen werden de lopen van kanonnen en geweren geboord.
Brandersmolen	Werkte voor de brandewijnstokerijen en maalde gekiemd graan.
Buskruitmolen	Plette koolstof en salpeter tot een koek, die daarna gebroken en gezeefd werd.
Cementmolen	Vermaalde mergel en kalk tot poeder voor de vervaardiging van cement.
Cichoreimolen	In de Franse tijd was invoer van koffie niet mogelijk. Surrogaatkoffie gemaakt van gemalen cichoreiwortels werd toen door de bevolking genuttigd.
Chocolaadmolen	Vermaalde cacaobonen tot cacao-poeder.
Graanmolen	Vermaalde hoofdzakelijk granen tot veevoeder.
Grutmolen	Deze vermaalde diverse granen b.v. boekweit, voor de grutterijen.
Hennepklopper	Bewerkte met behulp van stampers de ruwe hennep. Deze molens werden ook wel stofmolens genoemd.
Houtmolen	Vermaalde diverse houtsoorten tot poeder t.b.v. de verf- en textiel fabrieken.
Kopermolen	Bewerkte blokken koper tot koperplaat.
Korenmolen	Vermaalde diverse granen tot consumptiemeel, later ook tot veevoerders.
Krijtmolen	Bewerkte ruwe krijt en andere harde grondstoffen tot poeder voor de verfindustrie.
Lattenzager	Klein model houtzaagmolentje, waarmee klein hout voor de timmerwinkels werd gezaagd.
Loodwitmolen	Maalde het ruwe loodwit tot fijn poeder voor de vervaardiging van loodwitverf.
Marmermolen	Vermaalde en stampte stukken marmer tot een fijn schuurpoeder, of marmegrind.
Meelmolen	Zaans voor korenmolens.
Mosterdmolen	Vervaardigde mosterd uit mosterdzaad.
Moutmolen	Maalde gerst voor de jeneverstokerijen.
Oliemolen	Bewerkte diverse oliehoudende zaden zodanig, dat hieruit door persen de olie gewonnen kon worden.
Papiermolen	Vervaardigde uit lompen diverse soorten papier.
Pelmolen	Ontdeed zowel gerst als rijst van het dunne schilletje, ook wel de pel genoemd.

Petmolen	Pompte water op uit een welput (een kunstmatige wel) o.a. ten behoeve van een papiermolen.
Poldermolen	Ontdeed de polder van het overtollige z.g. bezwaarwater.
Porseleinmolen	Maalde speciaal voor de pottenbakkerijen, porseleinaarde tot een bruikbaar materiaal
Runmolen	Vermaalde eikenschors tot poeder voor gebruik in de leerlooierijen. Ook wel eekmolen genoemd.
Schelpzandmolen	Vermaalde schelpen tot een fijn schuurpoeder.
Slijpmolen	Verrichtte diverse slijpwerkzaamheden. Was veelal gecombineerd met de boormolen.
Snuifmolen	Vermaalde speciaal bewerkte tabaksbladeren tot het z.g. snuifpoeder.
Specerijmolen	Vermaalde diverse specerijen tot poeder.
Trasmolen	Vermaalde ruwe tras tot poeder voor de bereiding van metselspecie.
Verenzager	Zaagde speciaal klein houtwerk voor de woning- en scheepsbouw.
Verfmolen	Bewerkte diverse grondstoffen tot basismateriaal voor gebruik in de verfindustrie.
Volmolen	In deze molen werd wollen stof door vervilting omgevormd tot laken.
Watermolen	Zie poldermolen. N.B. Watermolen wordt ook gebruikt voor door water aangedreven molens.
Ijzermolen	Deze was veelal een onderdeel van een ijzergieterij. Hiermee werden blaasbalgen aangedreven en enorme hamers omhooggetrokken.
Zaagmolen	Hiermee werden uit de ruwe stam balken en timmerhout gezaagd.
Zeemtouwersmolen	Hierin werden diverse leersoorten bewerkt, o.a. schapenleer tot zeemleer.

4.7 *STREEKGEBONDEN KENMERKEN*

Een laatste indeling die wij kunnen maken voor de molens is die waarbij de streekgebonden kenmerken als uitgangspunt worden genomen.

Wij zullen er niet te diep op ingaan daar dit elders in een ander verband beter tot zijn recht komt. Enkele zeer in het oog springende kenmerken willen we echter niet onvermeld laten.

Zo zullen bij een grondige onderlinge vergelijking van de molens die in verschillende delen van ons land staan direct de kenmerkende kleuren van de beschildering opvallen. De vormen van kap en romp vertoonden ook vaak streekgebonden kenmerken. Maar ook de uitvoering van diverse onderdelen verschilt zoals de wijze van aanbrengen van de korte en lange schoren op de staartbalk.

Voor gedetailleerde gegevens verwijzen we naar de diverse provinciale molenboeken.

AANTEKENINGEN
